

dr hab. Marek Klimek, prof. UP
Uniwersytet Pedagogiczny
im. Komisji Edukacji Narodowej
w Krakowie

Kraków, dn. 25.08.2022

Recenzja uzupełnionej wersji rozprawy doktorskiej Pana mgr Jerzego Zawadzkiego, *Rola Caritas Archidiecezji Wrocławskiej w realizacji polityki rodzinnej państwa w latach 1989-2015*, Akademia Finansów i Biznesu Vistula z siedzibą w Warszawie, Warszawa 2022, ss. 219

Niniejsza recenzja stanowi uzupełnienie recenzji przygotowanej przeze mnie w dn. 12.06.2021r. w związku z ubieganiem się Pana mgr Jerzego Zawadzkiego o nadanie stopnia naukowego doktora w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie nauki o polityce i administracji w Akademii Finansów i Biznesu Vistula z siedzibą w Warszawie. Recenzja z dn. 12.06.2021r. zawierała konkluzję warunkową – mając na uwadze zarówno zalety recenzowanej dysertacji doktorskiej Pana mgr Jerzego Zawadzkiego, jak i liczne mankamenty, rozważenie możliwości pozytywnego jej zaopiniowania uzależniłem od dokonania w niej zasugerowanych w recenzji licznych uzupełnień, bądź poprawek, a następnie ponownego przedstawienia jej (po dokonanych zmianach) do zaopiniowania. W związku z tym niniejszą recenzję opracowano na podstawie uzupełnionej wersji rozprawy doktorskiej Pana mgr Jerzego Zawadzkiego pt. *Rola Caritas Archidiecezji Wrocławskiej w realizacji polityki rodzinnej państwa w latach 1989-2015*, Warszawa 2022, ss. 219, przesłanej mi wraz z pismem z dn. 05.07.2022r. podpisanym przez Przewodniczącego Rady Naukowej Dyscypliny Nauki o Polityce i Administracji Pana dr hab. Stanisława Stępkę, prof. AFiB Vistula. Promotorem jest Pan dr hab. Zbigniew Romek, prof. AFiB Vistula.

Recenzowana rozprawa doktorska Pana mgr Jerzego Zawadzkiego porusza ważny i bardzo aktualny temat dotyczący działalności stowarzyszenia Caritas Archidiecezji Wrocławskiej w zakresie realizacji polityki prorodzinnej państwa w latach 1989-2015. Temat pracy oraz przedmiot i zakres przeprowadzonych przez Autora badań pozwalają w mojej opinii na stwierdzenie, iż praca ta mieści się w obszarze zainteresowań dyscypliny nauki o polityce i administracji.

Dysertacja składa się ze: streszczenia, wstępu (z niewiadomych powodów niesłusznie pominiętego w spisie treści), 4 rozdziałów, zakończenia, bibliografii, spisu tabel i spisu fotografii (przy czym spisy te nie powinny być ujęte w spisie treści jako część bibliografii) i 2 załączników (są nimi wykorzystane przez Autora narzędzia badawcze). Ogółem liczy 219 stron (łącznie z załącznikami). Nie jest zatem pracą zbyt obszerną w porównaniu z wieloma innymi tego typu opracowaniami.

We wstępie (liczącym 8 stron) punktem wyjścia jest ukazanie roli rodziny jako podstawowej komórki społecznej. Podkreślono rolę stowarzyszenia Caritas Polska w zakresie realizacji funkcji i zadań jakie podejmuje ono na rzecz wsparcia rodzin. Określono w nim: cele i przedmiot badań, problemy i hipotezy badawcze, a także omówiono założenia metodologiczne pracy. Metodologia badawcza została przedstawiona przez Autora w sposób dość przejrzysty i wyczerpujący. Wykorzystane w pracy dyrektywy badawcze uważam za właściwe i odpowiednie dla podjętej w pracy problematyki badawczej. Cele i problemy badawcze oraz główna i dwie pierwsze hipotezy badawcze zostały w zasadzie odpowiednio ze sobą powiązane (problemy bezpośrednio wynikają z celów, a hipotezy z problemów), natomiast nie można tego stwierdzić w odniesieniu do hipotezy trzeciej (s. 6). Brzmienie hipotezy 2 również jest kwestią dyskusyjną. Ponadto we wstępie dokonano charakterystyki wykorzystanych w pracy materiałów źródłowych oraz literatury przedmiotu.

W pierwszym rozdziale pracy zatytułowanym *Sytuacja rodzin w Polsce w latach 1989-2015* (59 stron, przy czym należy zauważyć, iż rozdział powinien zaczynać się od nowej strony) przedstawiono ogólną charakterystykę rodziny (przybliżono podstawowe pojęcia, omówiono funkcje rodziny, dysfunkcje, proces socjalizacji dokonujący się w rodzinie itp.), omówiono jej rolę w społeczeństwie, model i przemiany rodziny (w tym zwłaszcza w latach 1989-2015), sytuację ekonomiczną rodzin w Polsce w latach 1989-2015 oraz główne założenia polityki prorodzinnej realizowanej w Polsce w tych latach.

Rozdział drugi dysertacji pt. *Caritas Polska jako organizacja pozarządowa* (54 strony) poświęcony jest charakterystyce działalności Stowarzyszenia Caritas Polska. Opisano w nim genezę organizacji (zarówno w Polsce, jak i w samej Archidiecezji Wrocławskiej), proces jej ewolucji (przeobrażeń) po 1990 roku, podejmowane obszary aktywności (w tym realizowane przez stowarzyszenie programy) oraz miejsce rodziny w jej działalności.

W rozdziale trzecim zatytułowanym *Działalność Caritas Archidiecezji Wrocławskiej* (najkrótszym, liczącym 32 strony) przedstawiono główne obszary działalności Caritas Archidiecezji Wrocławskiej (takie jak: działalność opiekuńczo-wychowawcza, pomoc osobom

chorym i niepełnosprawnym, pomoc doraźna) oraz formy współpracy Caritas Archidiecezji Wrocławskiej z organizacjami rządowymi, samorządowymi i społecznymi.

W ostatnim, czwartym rozdziale pracy pt. *Rodzina jako obszar działalności Caritas Archidiecezji Wrocławskiej w latach 1989-2015* (40 stron) omówiono sytuację społeczno-ekonomiczną rodzin w Archidiecezji Wrocławskiej, a w oparciu o wywiad przeprowadzony z ks. Dariuszem Amrogowiczem – Dyrektorem Caritas Archidiecezji Wrocławskiej - przybliżono aktywność (inicjatywy) Caritas Archidiecezji Wrocławskiej w obszarze polityki rodzinnej.

Z punktu widzenia struktury pracy należy zwrócić uwagę na występujące dysproporcje jeśli chodzi o liczbę podrozdziałów uwzględnionych w poszczególnych rozdziałach recenzowanej pracy. Rozdział III oraz IV składają się jedynie z 2 podrozdziałów (aczkolwiek w rozdziale III jeden z nich dodatkowo został podzielony na dodatkowe części). Z kolei rozdziały I i II składają się z 4 podrozdziałów. Również proporcje dotyczące liczby stron w poszczególnych rozdziałach i podrozdziałach nie zostały do końca zachowane.

Należy zauważyć, że Doktorant dokonał w recenzowanej dysertacji wielu znaczących zmian oraz uzupełnień w porównaniu z pierwszą jej wersją, do której przedstawiono w poprzedniej recenzji wiele uwag i zaleceń. W niektórych fragmentach w istotny sposób przyczyniły się one do podniesienia jakości tego dzieła. Niestety jednak w wielu aspektach praca ciągle wzbudza moje zastrzeżenia, bądź wątpliwości. Muszę również stwierdzić, że część zgłoszonych przeze mnie w poprzedniej recenzji sugestii nie zostało przez Autora uwzględnionych - w mojej ocenie ze szkodą dla wartości opracowania. Na niektóre spośród nich zwrócę uwagę w dalszej części niniejszej recenzji.

W dalszym ciągu nie do końca przekonuje mnie uzasadnienie przyjętej przez Autora cezurę czasowej w recenzowanej pracy. Oczywiście traktuję to jako moją wątpliwość, a nie zarzut i przyjmuję (akceptuję) założenia Autora, którego intencją było objęcie analizą jedynie okresu wskazanego w tytule pracy. Jednakże w mojej ocenie zasadne byłoby uwzględnienie w analizie również okresu po 2015 roku. Sugestia ta wydaje się tym bardziej zasadna wobec faktu, iż właśnie po roku 2015 (po zmianie władzy w państwie) wprowadzono w Polsce wiele nowych rozwiązań w zakresie polityki prorodzinnej – mających bezpośredni związek z tematyką recenzowanej dysertacji. Są one oczywiście różnie oceniane nie tylko przez polityków ale również w literaturze naukowej, ale rozprawa doktorska z pewnością jest opracowaniem, w którym warto dokonać analizy dokonujących się przeobrażeń i wprowadzanych rozwiązań, a nawet dokonać ich własnej oceny, czy przedstawić własne rekomendacje w tym zakresie. Również stowarzyszenie Caritas Polska w tym okresie (po roku 2015) wykazywało bardzo dużą

aktywność (także Caritas Archidiecezji Wrocławskiej). Biorąc pod uwagę rok przygotowania dysertacji doktorskiej (uzupełniona wersja przedłożona w połowie 2022 roku) wydaje się, że jest to już znacząca perspektywa czasowa, pozwalająca na sformułowanie ocen i wniosków. Wydano zresztą już na ten temat wiele wartościowych publikacji. W mojej ocenie byłoby to z korzyścią dla recenzowanego dzieła i mogłoby podnieść jego wartość. Jak już nadmieniałem, przyjmuję jednak intencję Autora, którego zamierzeniem było objęcie analizą jedynie okresu 1989-2015.

Brakuje w pracy fragmentu bezpośrednio poświęconego weryfikacji przyjętych hipotez badawczych. W mojej opinii odpowiednim do tego miejscem byłoby zakończenie pracy. W toku wywodów prowadzonych przez Autora w pracy pojawiają się wnioski odnoszące się do przyjętych we wstępie hipotez, jednak w mojej opinii należało wyraźnie wyodrębnić fragment pracy (sugeruję zakończenie), w którym jednoznacznie dokonałby On weryfikacji/falsyfikacji wszystkich przyjętych hipotez wraz z odpowiednim uzasadnieniem.

Niestety słabą stroną opracowania ciągle są przypisy oraz bibliografia. Należy zwrócić uwagę na niewłaściwą konstrukcję przypisów w całej recenzowanej pracy - najpierw podawane jest nazwisko, później inicjał imienia autora publikacji (powinno być odwrotnie). Taka forma zapisu powinna być stosowana jedynie w bibliografii, gdzie zachodzi potrzeba alfabetycznego uszeregowania poszczególnych publikacji. W przypisach tego typu zapisu nie stosuje się. Niestety w przypisach (oraz bibliografii) nagminnie występują błędy interpunkcyjne. Przykładowo, zapis w cudzysłowie powinien dotyczyć jedynie tytułów czasopism, a nie – jak to w wielu przypisach występuje – również ich numeru, czy nawet roku wydania. Zresztą uwag dotyczących konstrukcji przypisów (oraz bibliografii) można przedstawić więcej. Tego typu błędy warsztatowe nie powinny mieć miejsca w rozprawie doktorskiej.

Bibliografia składa się z następujących części: akty prawne, dokumenty, druki zwarte, artykuły, inne, netografia. W sumie obejmuje ona 183 pozycji. Prawie wszystkie są w języku polskim. Sugerowałbym jednak wyraźne podzielenie bibliografii na 2 kategorie: źródła i literaturę, a następnie na dodatkowe elementy (materiał źródłowy to: akty prawne, dokumenty, raporty z badań; z kolei literatura powinna obejmować druki zwarte i artykuły). Nie ma potrzeby podawania w bibliografii numerów artykułów (na jakie powoływano się w pracy) przy aktach prawnych (zwracano na to uwagę w poprzedniej recenzji). Oczywistym błędem jest zapis poz. 122-127 w bibliografii – nie znajduję na to wytłumaczenia ani usprawiedliwienia, zwłaszcza w kontekście moich wcześniejszych uwag zamieszczonych w poprzedniej recenzji, gdzie jednoznacznie wyjaśniałem dlaczego tego typu zapis jest niewłaściwy. Uwaga ta nie została uwzględniona. Niestety Autor niektórych moich życzliwych wskazówek nie wziął pod

uwagę. W bibliografii brak też konsekwencji w aspekcie zapisu tytułów publikacji (nasuwają się na myśl chociażby pytania: jakie kryteria decydowały o tym, że tytuły niektórych publikacji zapisane są kursywą, a inne nie?; dlaczego w przypadku niektórych publikacji podano nazwy wydawnictw, a przy innych nie?). Powyższe uwagi jednoznacznie prowadzą do wniosku, iż bibliografia jest niedopracowana. Należy nadmienić, iż analogiczne uwagi odnoszą się również do wielu przypisów.

Zakończenie (liczące zaledwie 1,5 strony) również niestety nie jest mocną stroną dysertacji. Zdecydowanie należało w nim więcej uwagi poświęcić prezentacji wniosków z przeprowadzonych przez Doktoranta badań. Sugerowałbym również w tym miejscu – jak już wcześniej nadmieniałem – przeprowadzenie weryfikacji/falsyfikacji przyjętych hipotez badawczych. Wskazane byłoby również przedstawienie rekomendacji. Zakończenie sprawia wrażenie niedopracowanego.

Wskazane wyżej mankamenty z pewnością obniżają wartość recenzowanego dzieła. Praca zawiera jednak również wiele elementów pozytywnych, zasługujących na podkreślenie, a nawet uznanie. Przede wszystkim należy docenić ważność i aktualność tematyki opracowania, zwłaszcza w obliczu tak ważnych kontekstów jak: ciągle dokonujące się przeobrażenia w funkcjonowaniu rodziny polskiej, powszechnie dostrzegana potrzeba zwrócenia szczególnej uwagi na realizację przez państwo i inne podmioty polityki prorodzinnej wobec wielu współczesnych zagrożeń i problemów z jakimi się zмага, a także wzrastająca rola III sektora (w tym stowarzyszeń kościelnych) w zakresie realizacji zadań i celów polityki prorodzinnej. Ponadto brakowało dotychczas kompleksowych opracowań dotyczących roli Caritas Archidiecezji Wrocławskiej w zakresie działalności tej organizacji w obszarze polityki prorodzinnej. Dość szeroko określony przedmiot badań wymagał zastosowania przez Autora interdyscyplinarnego warsztatu naukowego. Autor dołożył wielu starań w celu kompleksowego przedstawienia wieloaspektowych efektów działalności Stowarzyszenia Caritas Archidiecezji Wrocławskiej w zakresie realizacji działań i inicjatyw wpisujących się w realizację założeń polityki prorodzinnej państwa w latach 1989-2015. Nie mniej interesującym zagadnieniem podjętym przez Autora jest kompetentnie przeprowadzona analiza przemian, jakie dokonywały się w rodzinie polskiej w analizowanym okresie, oraz uwarunkowań, które te procesy determinowały. Doktorant dokonał starannej kwerendy materiałów źródłowych. Zgromadził i wykorzystał szeroki zakres literatury przedmiotu – reprezentatywnej dla omawianej problematyki, aczkolwiek w bibliografii ciągle brakuje przynajmniej kilku ważnych publikacji (dotyczących polityki rodzinnej, ale też działalności stowarzyszenia Caritas), bezpośrednio odnoszących się do tematyki opracowania (przykładem jest tu m. in. pominięta publikacja

Caritas urget nos: 30-lecie działalności Caritas Archidiecezji Wrocławskiej 1989-2019, red. P. Trawka, Wrocław 2019). Od strony metodologicznej należy pozytywnie ocenić zarówno dobór metod, technik i narzędzi badawczych, jak i sposób ich wykorzystania. Rozprawa napisana jest na ogół poprawnym, przejrzystym językiem (aczkolwiek zdarzają się pewne błędy stylistyczne oraz interpunkcyjne). Autor dość sprawnie posługuje się terminologią naukową. Prezentowane wnioski są trafne, wynikają z przeprowadzonej analizy. Autor stara się odpowiednio je uargumentować. Na tej podstawie należy stwierdzić, iż cele badawcze jakie Doktorant postawił we wstępie do pracy zostały przez Niego – niezależnie od wcześniej wskazanych mankamentów - zrealizowane.

Uwzględnienie zarówno pozytywnych elementów, jak i mankamentów recenzowanej pracy doktorskiej prowadzi do wniosku, iż spełnia ona w minimalnym stopniu wymogi stawiane pracom doktorskim określone w ustawie z dn. 20.07.2018r. prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2022, poz. 574). W związku z tym wnioskuję o dopuszczenie Pana mgr Jerzego Zawadzkiego do dalszych etapów postępowania w sprawie nadania stopnia doktora w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie nauki o polityce i administracji.

Marek Klimek